

Ücretsiz Beslenme, Eşit Eğitim

İzleme ve Savunuculuk Ortaklıkları Yoluyla Türkiye'deki Dezavantajlı Grupların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarının Desteklenmesi Projesi

Ücretsiz Beslenme, Eşit Eğitim

Yazarlar

Aysun Koca, Işıl Seray Gençer

Katkı Sunanlar

Derya Başaran, Hatice Kübra Altıntaş, Melis Solakoğlu, Nalan Ergincan, Sevgi Emma Sarr, Sine Boran Art, Şefika Kübra Kalender, Zeynep Aslan,

"Bu rapor İzleme ve Savunuculuk Ortaklıkları Yoluyla Türkiye'deki Dezavantajlı Grupların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarının Desteklenmesi Projesi kapsamında Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Sulukule Gönüllüleri Derneği'ne aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

Avrupa Birliği Tarafından
Finanse Edilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Özet	1
Giriş	5
Küme Üyeleri	6
Araştırmanın Amacı	6
Araştırmanın Değişim Şeması	6
Yöntem	7
Etik Çerçeve	7
Ücretsiz Beslenme Desteğinin Önemi	8
Çocuk Yoksulluğu	11
Okulda Ücretsiz Beslenme Desteğine Bir Bakış	11
Dünyadan Örnek Uygulamalar	14
SGD'nin Beslenme Modeli ve Araştırma Bulguları	15
Uygulanan Beslenme Modeli	15
Araştırma Bulguları	16
Beslenme Desteği ve Çocuk Koruma	16
Beslenme Desteği ve Okul Ortamı	18
Beslenme Desteği ve Çocuk Sağlığı	19
Beslenme Desteği ve Hane Bütçesi	21
Araştırma Sonuçları	23
Ücretsiz Beslenme Eşit Eğitim Odağında Model Önerisi	25
1) Kantini Olan Okul	26
2) Kantini Olmayan Okul	26
3) Yemekhanesi Olan Okul	27
4) Yemekhanesi Olmayan Okul	27
Ücretsiz Beslenme Eşit Eğitim Odağında Bütüncül Çocuk Politikası İçin Öneriler	29
Yararlanılan Kaynaklar	31

ÖZET

Ücretsiz Beslenme Eşit Eğitim

ANA HEDEF

Yoksulluğun çocuğun iyi olma hali üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkileri azaltmayı destekleyecek mekanizmaları tespit etmek.

DAYANAK

- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- m. 11 Yaşama standardı hakkı
- m. 13 Eğitim hakkı
- m. 10 Çocukların ve gençlerin korunması

ÖZET: ÇOCUK YOKSULLUĞU

2021

Dünyada çocukların

%17,5'i

yoksul

2022

Türkiye'de çocukların

%43,6'sı

yoksul

2022

Tüm çocukların yarısı

Ekmek veya makarna gibi tahıllı gıdaları, peynir ve yoğurt gibi yiyecekleri, meyveyi

10 çocuktan sadece birisi

Et, tavuk, balık, fasülye, nohut, mercimek gibi protein kaynaklarını

Tüm çocukların sadece üçte biri

Sebzeyi, şeker çikolata gibi tatlıları

HER GÜN
tüketebiliyor.

ÖZET: KAMUNUN SORUMLULUĞU

2008'den bu yana okullarda ücretsiz beslenme desteği hakkında

25 kanun teklifi

8'i komisyonda

55 soru önergesi

5'i cevaplanmış

15 araştırma önergesi

2'si gündemde

2018-2023 arası

5.339 kanun teklifinin

17'si

80.539 soru önergesinin

55'i

7.221 araştırma önergesinin

17'si

okullarda ücretsiz beslenme desteği ile ilgili.

Sahadan Görüşler*

Beslenme, çocuğun **okula daha düzenli devam** etmesini destekliyor.

Okul, beslenme desteği alan **çocuğu düzenli** olarak **takip ediyor**.

Beslenme desteği **hane bütçesine katkı** sağlıyor.

Artan fiyatlar **gıdaların malzeme içeriğini etkiliyor**.

Kantinde her zaman **sağlıklı gıdaya ulaşamıyor**.

Beslenme desteği **tüm çocuklara sağlanmadığı için** çocuklar paketleri alırken **utanıyor**.

Paketler bazı çocuklar için **doyurucu olmuyor**.

Çocuklar paketlerini **arkadaşlarıyla paylaşıyor**.

Yaşa göre gıda içeriği **hazırlanmıyor**.

İstanbul'daki **okulların fiziki koşulları** tüm çocukların beraber **yemek yemesine elverişli değil**.

*Nisan-Haziran 2024 arasında İstanbul-Karagömrük mahallesinde ve Erzincan'da taşınmalı eğitim yapılan köy okullarındaki çocuklar, bakım verenler, okul yöneticileri, öğretmenler, kantin işletmecilerinin görüşleri.

GİRİŞ

Küme Üyeleri

Projenin küme üyeleri İstanbul Fatih'te faaliyet gösteren Sulukule Gönüllüleri Derneği, Erzincan'da kurulu Günbağı Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği ve çocuk hakları alanında çalışan araştırmacı Aysun Koca'dır.

Sulukule Gönüllüleri Derneği (SGD) kuruluşundan bu yana okul terkini önlemeye yönelik çalışmalar yürütüyor. Dernek uyguladığı atölyeler aracılığıyla çocukların ve kadınların iyi olma halini destekler. Bu sayede çocukların okulla olan bağlarının da güçlenmesini sağlamayı amaçlar. Beslenme desteği SGD'nin temel sosyal desteklerinden birisidir ve kuruluşundan (2010) bir yıl kadar önce, bulunduğu mahallede okul terkini önlemek için kullandığı araçlardan birisi olarak geliştirilmiştir.

Günbağı Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği'nin (Günbağı) birçok alanda ayrımcılığa maruz kalan kadınların, gençlerin ve çocukların yaşadığı sorunların çözümü için çalışmak önceliklerinden biridir. Bu bağlamda Erzincan bölgesindeki çocuk ve gençlerin erişim imkânı bulamadıkları sosyal-kültürel faaliyetlere ulaşmalarını sağlamayı, eğitime erişebilirliğini artırmayı, eğitime erişim konusunda bölgedeki aktörlerle işbirliği yapmayı, gençlerin kültürel ve sanatsal olanaklara erişmesine destek olmayı, kadınlar için buluşma ortamları oluşturmayı hedefliyor.

Araştırmacı üye ise 2009'dan bu yana Sulukule'deki kentsel dönüşümün yarattığı sosyal ve fiziksel tahribatın ardından, çocuk hakları ve çocuk katılımı konularında çalışmaya; çocuk ve şehir alanında araştırmaya ve yazmaya devam ediyor.

Araştırmanın Amacı

Ücretsiz Beslenme, Eşit Eğitim projesi odağındaki bu araştırma Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Szleřmesi¹'nin öncelikle Yaşama standardı hakkının düzenleyen 11'inci maddesi ile eğitim hakkını düzenleyen 13'üncü maddesine odaklanıp, 10'uncu maddeyle düzenlenen çocukların ve gençlerin korunmasını kapsıyor.

Araştırmada **ocuk yoksulluğunun bir insan hakkı ihlali** olduğunu savunduk. Bu bağlamda erken ve zorla evliliklerin, ocuk işçiliğinin nn açan ve okul terkinin başta gelen sebeplerinden sayılan ocuk yoksulluğu ile mücadele etmek amacıyla okullarda ücretsiz beslenme desteğinin önemi ve gerekliliğini aktardık.

Araştırmanın hedef grubunu okul terk riski yüksek olan ve 6-15 yaş grubu olarak belirlediğimiz dezavantajlı çocuklar ile bakımverenleri, okul yöneticileri ve öğretmenleri, okul kantini işletmecisi, ocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kurumu temsilcileri gibi okullarda ücretsiz beslenme desteği sağlanması konusunda çocuğun çevresindeki yetişkin grubu oluşturuyor.

Araştırmanın Değişim Şeması

Araştırmanın ana hedefi, **yoksulluğun çocuğun iyi olma hali üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkileri azaltmayı destekleyecek mekanizmaları tespit etmektir.** Bu hedefe ulaşmak için belirlediğimiz ara hedefler ise şöyle oldu:

- Çocukların beslenme hakkına erişiminin sağlanması,
- Yoksulluk ile çocuğun iyi olma hali arasında ilişkinin yetişkinler tarafından fark edilmesi,
- ocuk yoksulluğu ile mücadelenin kamu politikaları içinde öncelikli hale gelmesi ve
- ocuk yoksulluğunun okulu terk üzerindeki etkisinin anlaşılmasıdır.

¹ İnsan Hakları Derneği. (t.y.). Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi. İnsan Hakları Derneği.

YÖNTEM

Bu raporu hazırlarken niteliksel araştırma yöntemlerini kullandık.

Araştırma için yapılan saha çalışmasında niteliksel verilere ağırlık verip, yarı yapılandırılmış formlar aracılığı ile görüşmecilerin koşullarına göre bireysel veya odak grup görüşmeleri yaptık.

Bulguların yorumlanması da niteliksel metodlara dayanıyor. Değerlendirmeleri, tüm katılımcıların kendi cümleleri ile zenginleştirerek aktardık.

Etik Çerçeve

Raporun etik çerçevesi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (BM ÇHS) dört temel ilkesi (ayırım gözetmeme, çocuğun öncelikli yararı, katılım ve yaşama ve gelişiminin desteklenmesi), Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association-APA) çocuk katılımcılarla yürütülecek çalışmalar için hazırladığı etik ilkeler ve SGD'nin Çocuk Güvenliği Politika ve Prosedürleri belgesine dayanıyor. Araştırma etiğinde en önemli husus, katılımcı (yetişkin, çocuk ya da hayvan) üzerinden yarar sağlamama ve ona zarar vermemedir. Tüm görüşmelerde ve raporlaştırma aşamasında bu ilkeyi temel aldık.

Gizlilik ilkesi gereği, katılımcıların kimlik ve iletişim bilgileri SGD ve Günbağı'nda saklıdır. Rapor boyunca herhangi bir katılımcının kimliğini belli edecek hiçbir alıntıya yer vermedik. Görüşmeye başlamadan önce, katılımcılara çalışma hakkında bilgi verip, randevuları oluşturduk. Görüşme sırasında ise ses kaydı konusunda sözlü onaylarını aldık. Çocuklarla görüşmeleri yapanların, çocukların da tanıdığı kişiler olmasına özen gösterdik.

Ücretsiz Beslenme Desteğinin Önemi

Çocuk Yoksulluğu

Yoksulluk tanımına kazanılan ücret veya gelirin yanında artık parasal olmayan kriterler de dahil ediliyor. Bazı kaynaklarda bu durum şiddetli maddi yoksunluk olarak tanımlanıyor. Şiddetli maddi yoksunluk basitçe, kişilerin yaşamlarına devam edebilmeleri için gerekli ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Buna göre kira ve faturalarını ödeyebilmesi, evin ısınma ihtiyacını karşılayabilmesi, beklenmeyen harcamaların karşılanabilmesi, her iki günde bir et, balık ya da protein eşdeğer gıdaları tüketebilmesi, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilmesi, arabaya, çamaşır makinesine, televizyona ve telefona sahip olabilmesi olarak belirlenen dokuz kriterden dördünü karşılayamayan kişilerin şiddetli maddi yoksunluk çektiği kabul edilir.

Bu hali çocuklar açısından düşünürsek, yeterli ve sağlıklı gıdaya erişim, yaş, boy ve kilo oranları, okula devam durumu, sağlıklı ve gelişimini destekleyici oyuncağa erişim, temiz suya erişim, barınma sorununun olmaması ve yaşadığı evin gelişimine elverişli olması, sağlık hizmetlerine erişim, hijyenik koşullarda yaşama, sosyal ve kültürel aktivitelere erişim gibi ihtiyaçların karşılanmasını saymalıyız.

UNICEF'in 2021'de yayımladığı Dünya Çocuklarının Durumu² raporuna göre, 2020 yılında, 356 milyon çocuk (tüm çocukların yüzde 17,5'i) günde 1,90 ABD dolarından daha az bir gelirle yani aşırı yoksulluk içinde yaşıyor. Dünya üzerinde 5 yaşından küçük çocukların ise yaklaşık yüzde 20'si aşırı yoksulluk içinde yaşıyor.

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin 2022 verilerine göre Türkiye'de yaşayan toplam çocukların yaklaşık yarısı (yüzde 43,6) yoksulluk koşullarında yaşıyor. Aynı ofisin 2015'te yayımladığı çalışmada Türkiye'de çocuk yoksulluğu yüzde 35,5. Ayrıca Türkiye Avrupa Birliği üyesi 27 ülke arasında yüzde 26 ile çocuk nüfusun en fazla olduğu ülke.³

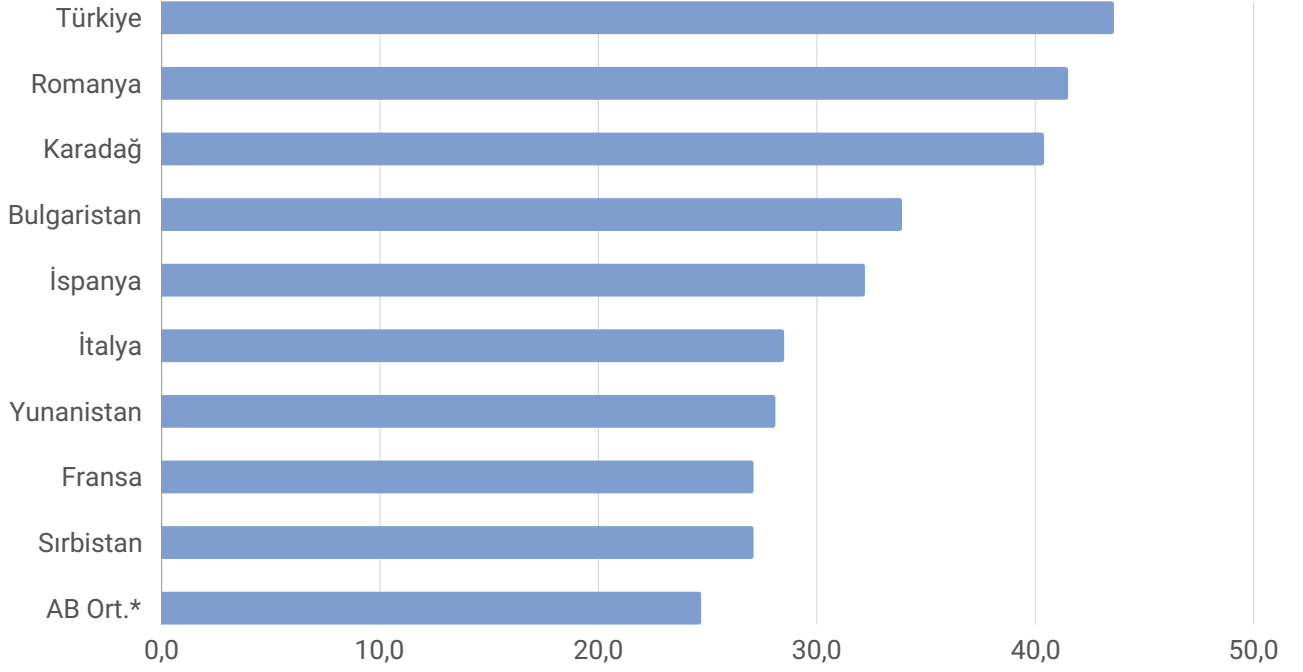
Yani Türkiye 2015'ten bu yana oranların arttığı tek ülke olarak dikkat çekiyor ve her yıl sıralamada üst basamaklara çıkmış durumda. Listede Fransa dışındaki tüm ülkeler 2015-2022 arasında çocuk yoksulluğu ile mücadelede olumlu aşama kaydetmişler, listede ilk sırada olan Arnavutluk dahil yıllar içinde oranlarda düşüş ivmesini yakalamış.

² UNICEF. (2021). The state of the world's children 2021.

³ Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, Nisan 19). İstatistiklerle çocuk, 2023.

Tablo 1: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski Altında Olan Çocuk Oranı 2022

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) verileri derlenerek bu çalışma için oluşturuldu.

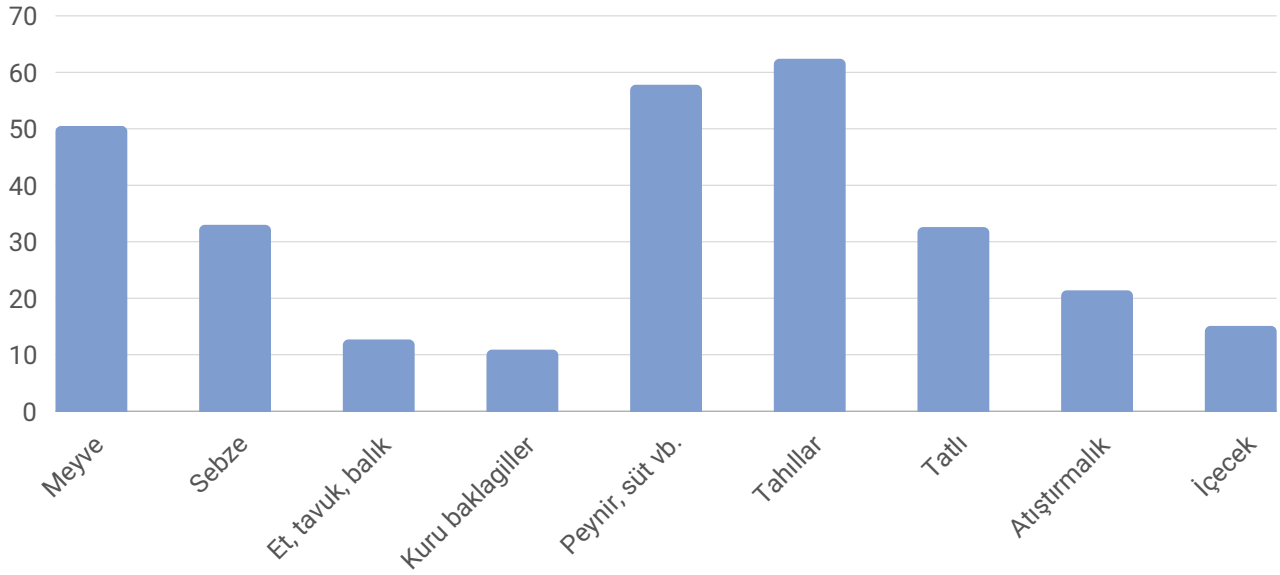
2022 verileri içinde Arnavutluk'un verisi bulunmadığı için Türkiye, dünyada çocuk yoksulluğunun görüldüğü ülkeler içinde birinci sırada yer alıyor.

TÜİK'in 2022 yılı Türkiye Çocuk Araştırması'na⁴ göre her gün ekmek veya makarna gibi tahıl içeren, peynir ve yoğurt gibi hayvan sütünden yapılan yiyecekleri ve meyve yiyebilen çocuklar tüm çocukların sadece yarısı olarak tespit edilmiş. Sebzeyi ve şeker çikolata gibi tatlıları ise tüm çocukların sadece üçte biri; et, tavuk, balık, fasülye, nohut, mercimek gibi protein kaynaklarını ise 10 çocuktan sadece birisi her gün tüketebiliyor. Et, tavuk, balık; cips ve kraker gibi atıştırmalıkların ve kola veya şeker içeren diğer alkolsüz içeceklerin tüketiminde oğlanların oranı kızlara göre daha fazla olarak kaydedilmiş.

* 2020'den itibaren 27 ülkenin ortalaması.

⁴ Türkiye İstatistik Kurumu. (2023, Mart 22). Türkiye çocuk araştırması, 2022..

Tablo 2: Her gün tüketildiği belirtilen yiyecek/içeceklere göre 6 aylık ve daha yukarı yaştaki çocukların oranı, 2022

Çocuk yoksulluğu, birbiriyle ilişkili sorunlar doğuruyor ve silsile halinde çocukların yaşamlarını etkiliyor. Yoksulluk çocukların yetersiz beslenmesine ve dahası öğün atlamasına sebep oluyor. Sağlıklı ve yeterli gıdaya ulaşamayan çocuklar bedensel ve zihinsel açılardan yaşlılarına göre daha geride kalıyor. Yoksulluğa bağlı yetersiz ve sağlıksız beslenme neticesinde çocukların derslerine odaklanması ve anlayabilmesi güçleşiyor. Eğitim giderlerini karşılayamaması ve okulda beslenme imkanı bulamaması gibi nedenler başta olmak üzere, yoksulluk sonucunda çocuklarda uzun süreli devamsızlık ve sonrasında da okul terki sorunları baş gösteriyor. Çocukların yoksulluk nedeniyle okullarından ayrılması sadece çocuk işçi olması ile sonuçlanmıyor; okulda olmayan çocukları sokakta yaşama, suça sürüklenme gibi sokağın diğer riskleri de bekliyor.

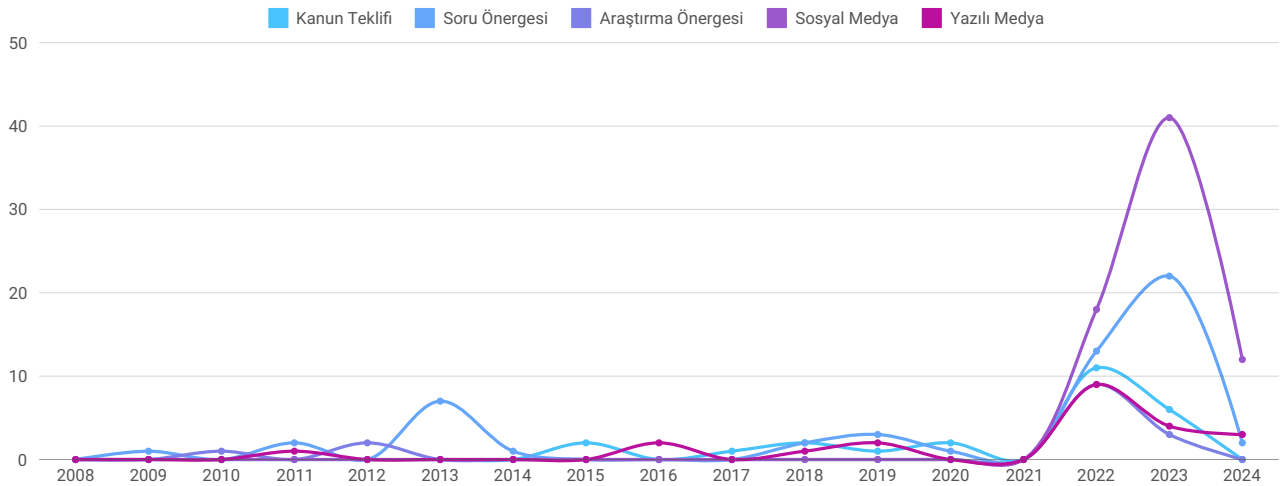
Okulda Ücretsiz Beslenme Desteğine Bir Bakış

Okulda ücretsiz beslenme desteği son yıllarda meclisin, basın ve sosyal medyanın gündemine daha fazla girmeye başladı. Bu konu ne zamandır konuşuluyor, nasıl ele alınmış gibi soruların yanıtlarını meclis, sosyal medya ve yazılı medya olmak üzere üç başlıkta derledik. SGD'nin beslenme desteğine gündeme aldığı ve destek çalışmalarına başladığı yıl olan 2008 yılı, bu bölümdeki araştırmanın da başlangıcını oluşturuyor.

Meclis taraması aşamasında, okulda ücretsiz beslenme desteğine yönelik kanun tekliflerini, soru önergelerini ve araştırma önergelerini taradık. Bunun için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) veritabanını kullandık. Yıllar içinde okullarda süt ve kuruyemiş dağıtım gibi beslenme çalışmaları ve bunlara dair önergelerle karşılaştık da; bu çalışmalar çocukların tam bir öğününü karşılamadığı için derlemeye dahil etmedik.

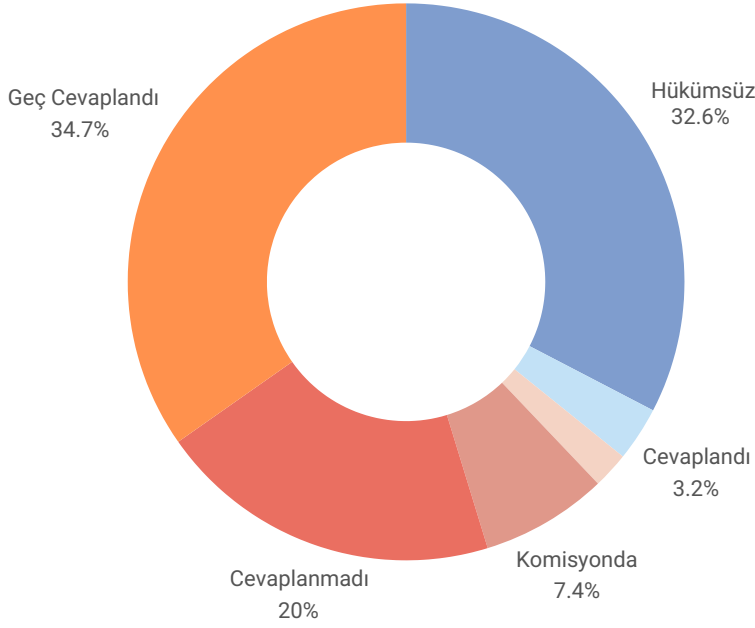
Sosyal medya ve yazılı medya taramasında ise belirlediğimiz bazı anahtar kelimelerle gazete ve sosyal medya platformlarının veritabanlarında arama yaptık. Sosyal medyada X (Twitter) platformunda '**beslenme hakkı**', '**ücretsiz okul yemeği**', '**1 öğün ücretsiz yemek**' gibi etiketleri taradık ve en popüler 50 gönderinin aldığı etkileşim, kullanılan dil (hak temelli olup olmaması), görüntülenme sayısı gibi göstergelere baktık. Yazılı medya için farklı görüşleri temsil ettiği düşünülen dört gazete seçip bu gazetelerin sitelerinde '**ücretsiz okul yemeği**', '**ücretsiz beslenme**', '**eğitim politikaları**', '**kamu hizmetleri**', '**beslenme ve sağlık**', '**eğitim harcamaları**', '**eşitsizlikler**', '**çocuk hakları ve yoksulluk**' anahtar kelimelerini aradık.

Tablo 3: 2008-2024 yılları arasında okulda ücretsiz beslenme desteğinin gündeme gelme sıklığı :

2008-2024 yılları arasında okulda ücretsiz beslenme desteği ile ilgili en eski söylem 2009 yılına ait bir soru önergesine ait. 2009-2022 yılları arasında meclise sadece 1-2 adet soru veya araştırma önergesi gelmiş. 2013 yılında bir artış var fakat devamının gelmediği ve 2022 yılına kadar anlamlı bir baskının yapılmadığı görülüyor. Yine de sayısal anlamda verilen kanun teklifleri, soru ve araştırma önergeleri yeterli değil. Toplamda 25 kanun teklifi, 15 araştırma önergesi ve 55 soru önergesine ulaştık. Son yasama dönemine (7 Temmuz 2018-14 Mayıs 2023) baktığımızda 5.339 kanun teklifinden 17'sinin, 80.539 soru önergesinden 55'inin ve 7.221 araştırma önergesinden 15'inin okulda ücretsiz beslenme ile ilgili olduğunu gördük.

Tablo 4: 2008-2024 yılları arasında meclise verilen teklif ve önergelerin durumu:

Okulda ücretsiz beslenmenin diğer gündemler arasında kaybolduğu söylenebilir. Verilen kanun tekliflerinin yüzde 33,3'ü komisyonunda, soru önergelerinin yüzde 61,2'si (yüzde 5,6'sı süresi içinde) cevaplanmış. Cevaplanan soru önerilerinde birbirini tekrarlayan ve soruya direkt olarak cevap vermeyen yanıtların ağırlıklı olduğu dikkat çekiyor.

Okulda ücretsiz beslenme desteğinin sosyal medyada gündeme gelmesi 2022 yılı ile başlıyor. 2022-2024 yılları arasında en popüler 50 gönderi arasına girmiş 72 gönderiye eriştik. Bu gönderilerde kullanılan dilin ağırlıklı olarak (yüzde 75) hak temelli olduğunu gördük. Gönderilerin görüntülenme sayıları 76 bin ile 187 arasında değişiyor. Gönderileri sahipleri sivil toplum örgütleri, akademisyenler, gazeteciler, siyasetçiler ve aktivistlerden oluşuyor. Bu durum kurulan dilin hak temelli olmasını açıklıyor. Yine ağırlıklı olarak hak temelli çalışan kişilerin gönderi paylaşması okulda ücretsiz beslenmenin anaakımda yer edinmesini de gösteriyor.

Yazılı medyada ulaşılan en eski haberin ise 2016 yılına ait olduğunu görüyoruz. 2016-2019 yılları arasında benzer bir dil hakim. Ağırlıklı olarak yapılan olumlu örnekler haberleştirilmiş. Yapılan işlere övgü dolu ve olumlu bir dil kullanılıyor. 2022 yılı itibarıyla dil keskin bir şekilde değişiyor. 'Okul, öğrenci, beslenme ve hak' kelimelerinin aynı cümle içinde kullanıldığını görüyoruz. Dil daha talepkar olmaya başlıyor. Ortada beslenme hakkına erişemeyen bir grubun olduğunu altı çizilmeye ve durumun acileyeti vurgulanmaya başlıyor.

2022 yılı, okulda ücretsiz beslenme desteğine bakış açısında bir kırılma noktası olarak dikkat çekiyor. Ekonomik koşullar, gıda enflasyonu ve artan yoksulluk, çocukların beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştırdı. Pandemi sonrası dönemde ekonomik eşitsizliklerin daha belirgin hale gelmesi, çocuk yoksulluğu gibi toplumsal sorunların gündemde daha fazla yer almasına neden oldu. Sivil toplum, aktivistler ve çeşitli meslek örgütlerinin bir araya gelerek yürüttüğü kampanyalar ise kamuoyunda farkındalık yarattı ve okulda ücretsiz beslenme desteğinin meclis gündemine taşınmasını sağladı.

Dünyadan Örnek Uygulamalar

Dünyada okulda ücretsiz beslenme desteğine yönelik ilk çalışmalar, 1907 yılında Birleşik Krallık'ta yoksul bölgelere yemek götürülmesiyle başladı. 1940'larda ise Finlandiya, İsveç ve ABD gibi ülkeler bu programları devlet politikası haline getirerek okul yemeği uygulamalarını yaygınlaştırdı. Bugün, dünya genelinde 100'den fazla ülkede okulda ücretsiz beslenme desteği sağlanıyor. Dünya Gıda Programı'nın (WFP) 2022 raporuna göre bu 418 milyon çocuğun beslenme hakkına erişebilmesi demek.⁵

Okul yemeği programları çoğunlukla devlet tarafından finanse ediliyor; ancak yerel fonlar ve Dünya Gıda Programı (WFP) gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde yürütülen örnekler de mevcut. Bu programlar genellikle devlet okullarında uygulanmakta olup, çocukların gelişimlerine uygun menüler sunuluyor. Ülkeler arasında yemek türü ve sunulan öğün sayısı farklılık gösterebiliyor.

Pek çok ülke, okul yemekleri için yerel üreticilerle iş birliği yaparak yerel ekonomiyi destekliyor. Dünya Gıda Programı'nın raporlarına göre, bu programlar 85 ülkede yaklaşık 4 milyon kişiye istihdam sağlıyor. Yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerde ise okul yemeği programları, çocukların okulu bırakmalarını önlemek amacıyla teşvik aracı olarak kullanılıyor.

Denetim süreci çok katmanlı bir yapıya sahip; bakanlıklar, yerel yönetimler ve okullar denetim sürecine dahil olarak programların düzgün işleyişini sağlıyor. Bazı ülkelerde ise okul yemeği programları, sağlık hizmetleriyle entegre bir şekilde yürütülüyor ve bu kapsamda beslenme desteğine ek olarak fiziksel sağlık takibi ve aşılama gibi hizmetler de sunuluyor.

---

⁵ World Food Programme. (2022). State of school feeding worldwide.

SGD'nin Beslenme Modeli ve Araştırma Bulguları

Uygulanan Beslenme Modeli

Beslenme desteği SGD'nin kuruluşundan bir yıl kadar önce, derneğin bulunduğu mahallede okul terkini önlemek için kullandığı araçlardan birisi olarak gelişti. **Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı (YSÖP)**⁶ ile eğitim sistemine dahil olan çocukların, dernek gönüllülerince birebir izlenmesi ve ihtiyaçlarının takibi sırasında okulda beslenme desteği sağlama fikri ortaya çıktı.

YSÖP öğrencileri bu programdan mezun olup mahalledeki okullarında eğitimlerine devam etmesiyle, beslenme desteği bu okullarda da sürdürülmeye başlandı. 2014 yılına kadar hazırlanan paketler dışarıdan getirilip çocuklara ulaştırılırken, 2014 yılı itibariyle okullardan birinin kantini bu işi yürütmeye istekli ve gönüllü oldu. Böylece çocukların okul psikolojik danışmanı veya idarecilerinden beslenme fişini alarak kantinden kendisinin yiyeceğini aldığı sistemin oluşumu başladı. Bu sistem bölgedeki üç okula yayıldı. İstanbul'daki araştırmayla da tüm paydaşların bu 10 yıllık deneyime dayanan tespitlerini anlamaya çalıştık.

2008-2009 öğretim yılında, mahalledeki bir esnafın desteğiyle başlayan beslenme desteği yıllar içinde büyüdü, yayıldı ve daha önemlisi bölgedeki okullar tarafından sahiplenildi. Çalıştığımız bir okuldaki öğretmenler beslenme bursu için destek olmayı istediler, onları veliler ve okul yöneticileri takip ettiler. Okul kantini, belirlediğimiz listeyi neredeyse hiç kâr eklemeyen hazırlamayı ve dahası listeye eklenecek birkaç çocuğun beslenmesini karşılamayı teklif etti. Beslenme desteğinin önemi ve etkisi çocuğun çevresindeki yetişkinlerin tamamı tarafından anlaşıldı böylece.

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı. (t.y.). Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Okulda ücretsiz beslenme desteği, çocukların yaşamında birbiriyle ilişkili birçok sorunla baş etmelerini destekleyen bir mekanizma kurulmasına yardımcı olabiliyor. En başta çocuk yoksulluğu ile mücadeleyi, çocukların uzun süreli devamsızlık ve sonrasında da okul terki gibi risklerle karşı karşıya kalmamasını, fiziksel sağlığını ve esenliğini korumayı, hane bütçesini destekleyerek çocuk işçi olmasının önüne geçmeyi sağlıyor. SGD'nin kuruluşundan beri istikrarlı bir biçimde sürdürdüğü beslenme desteğinden faydalanan yüzlerce çocukta bu etkilerin birden fazlasını gözlemledik.

Bu gözlemleri Nisan-Haziran 2024 arasında İstanbul-Karagömrük mahallesinde ve Erzincan'da taşınmalı eğitim yapılan köy okullarındaki çocuklar, bakımverenler, okul yöneticileri, öğretmenler, kantin işletmecileri gibi farklı paydaşlardan dinleyerek aşağıdaki bulguları elde ettik.

Beslenme Desteği ve Çocuk Koruma

Yoksulluk ve içinde çocuğun okulda yiyeceği yemeği de kapsayan eğitim giderlerinin karşılanamaması, çocukların uzun süreli devamsızlık yapmasına, sonrasında da okulu terk etmesine yol açıyor. Dolayısıyla okullarda ücretsiz beslenme desteği çocuğun okul ortamı-eksiklerine rağmen- yani bir koruma sistemi içinde olmasını destekleyen etmenlerden birisi. Çünkü çocukların okul terki onların güvencesiz ve tehlikeli iş kollarında çalışmak zorunda kalmasına yol açıyor. TÜİK Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları'na⁷ göre, 2019'da 5-11 yaşındaki çocukların yüzde 4,4'ü, 12-14 yaşındaki çocukların yüzde 15,6'sı ve 15-17 yaşındaki çocukların yüzde 79,7'si "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak" amacıyla çalışıyor. Bu çocukların yüzde 34,3'ü okula devam etmiyor.

Çocuğu okulda tutma ve onun eğitim sistemi içinde kalmasını sağlama, bütüncül bir süreç. Beslenme desteği tek başına okul terkini önlemek için yeterli değil. Ancak çocuğun okula daha hevesli gelmesine, dersine odaklanmasına katkı sağlıyor. Ayrıca okul devamsızlığının ve okul terklerinin azaltılmasına, ekonomik krizlere bağlı şok durumlarında çocukların okulda bulunmasına, okula geç başlamanın ve sınıf tekrarının azaltılmasına, akademik performansın iyileşmesine de destek olduğu vurgulanıyor.

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu. (2020, Mart 31). Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019.

Beslenme desteğinin etkileri hakkında görüştüğümüz okul idarecileri ve öğretmenler, okulda ücretsiz beslenme desteği sayesinde çocukların okula daha düzenli gelmeye başladıklarını, davranışlarında olumlu yönde farklılıklar olduğunu anlatarak gözlemlerimizi doğruladı.

"Bu kantin yardımı gerçekten de çoğu çocuğun okula gelmesine heves yapmasını sağladı."

Öğretmen görüşü

Çocuklar ve bakımverenlerse daha çok aldıkları harçlıkları biriktirme, ailesinden harçlık alamadığı zamanlar desteklenme, aldığı küçük miktar harçlık herhangi bir yiyecek almasına yetmeyince beslenme desteği ile birleştirerek öğününü tamamlayabilme açılarından beslenme desteğinin olumlu yanlarını aktardılar. Hem bakımverenlerin hem de çocukların dikkate değer bir kısmı, kantinden aldıkları paketleri arkadaşlarıyla paylaştıklarını anlattılar. İleriki bölümde değineceğimiz üzere, bir paketin zaman zaman tek bir çocuğun günlük ihtiyacı için yeterli olmadığını bilindiği durumda, bu paylaşım hali, çocuk yoksulluğunun geldiği boyutun yansımalarını resmetmesi açısından çarpıcıdır.

"Mesela evden para almayı unutursun ya da evde bir şey olmaz, para olmaz. Mesela buradan almak iyi geliyor."

Çocuk görüşü, 12 yaş

"Bir şey alacaksam da hani daha gidip dışarıdan alıp öyle gelmem birazcık zor olur. Kantin desen çok pahalıydı zaten o yüzden çok almazdım ben. Yani çok nadir alırdım evden sandviç getirmekten daha iyi diye düşünüyorum öyle."

Çocuk görüşü, 14 yaş

"Karnım doyuyor. Güzel yani."

Çocuk görüşü, 10 yaş

"Beslenme desteğinin rakamsal açıdan ne olduğunu bilmiyorum ama tabii gene çocukların bir yerde bir şeyde kurtarıcısı oluyor, yani imdadına yetişiyor, aa diyor benim cebimde fiş var onu vereyim."

Bakımveren görüşü

Beslenme desteği çocuğun okuluyla, arkadaşlarıyla bağlar kurmasını desteklese de, okuldaki tüm çocukları kapsayan bir destek olmadığı müddetçe etiketlenmenin, beslenme desteği alan çocukların diğer arkadaşlarından utanmasının önüne geçemiyor. Çocukların ve çocuklarından dinlediklerini yansıtıkları için bakımverenlerin en fazla değindiği mesele çocukların beslenme paketini alırken ve kantine fişleri verirken etiketlenmekten çekinmeleri, akranları tarafından dalga geçilmesinden endişe etmesi, beslenmesini alırken utanması oldu. Kantinle görüşmemizde de ilgili kişinin çocukların utandığını ve gizlice istediklerini söylenmesi; okul idarecilerinin arkadaşlarının çocuğun fiş aldığını görmesini sorun ettiğini anlatması bu hali destekliyor.

“Utanan da var. Mesela geliyor çocuk, abi, diyor; kimsenin yanında söyleme, diyor. Beslenme, diyor. Neden, diyorum. İşte diyor ki olmasın, diyor. Duymasın, diyor.”

Kantin işletmecisi görüşü

“Mesela ben bir kere şöyle bir yaşamıştım, yaşamadım da şimdi kantine gidiyoruz, mesela bizim mahallede olanlar da burada var. Kantine giderken mesela onların görmesini istemedim. Mesela onlar sırada ya, hiç canım istemedi diyordum ve sıradan çıkıyorum işte.”

ocuk görüşü, 12 yaş

Beslenme Desteği ve Okul Ortamı

Türkiye’deki birçok devlet okulunda olduğu gibi Karagmrk’te de SGD’nin beslenme desteği verdiği okullarda yemekhane imkânı bulunmuyor. Dahası okullar ikili sistemde olduğu için, teneffüs zamanları çok kısıtlı. Bu kısıtlar ve fiziki mekn düzenlenme ihtiyacı okul yöneticileri, kantin, çocuklar olmak üzere görüşme yaptığımız tüm paydaşlar tarafından belirtilen ortak bir sorun olarak belirginleşti. Hepsi de okuldaki teneffüs sürelerinin yemek yemek için yeterli olmadığını, çocukların yemeklerini yiyebilecekleri sınıf dışında bir ortam olmadığını, elde, bahçede ayakta veya sınıfta yemek zorunda olduğunu anlattılar. Çocukların evden beslenme paketi getiren arkadaşlarıyla beraber yemek yemek istemesine rağmen, bunu başaramadıklarından, kendi paketlerini kantinden alana kadar srenin bittiğinden yakındılar. Beraber ve aynı ortamda yemek yemenin topluluk olma, akranlarla bağın gelişmesi gibi sosyal ve duygusal birçok katkısının olduğunu da unutmamak gerekiyor. Erzincan’da taşımalı eğitimin olduğu okullarda yaptığımız gözlemler, çocukların aynı zamanda, yemek için ayrılmış ayrı bir meknda akranlarıyla yemek yiyip, sohbet etmesinin aralarındaki ilişkiyi güçlendirdiğini destekledi.

“... yönetmelikte aslında var bir ara yaptılar. Bir dersi 15 dakika yaptılar. Hani 15 dakika olsun işte beslenmelerini rahat alsınlar diye. Yani çocuklar hani geliyor ama 15 dakikada yeterli olmuyor yani çocuklara hani alınıyor ama 15 dakika da yetmiyor yani çocukların. Yemek yerken beslenme yapacakları yer yok. Sınıflarda yiyorlar.”

Kantin işletmecisi görüşü

SGD'nin sisteminde, beslenme desteği yeterli maddi imkân olmadığı için tüm çocuklara sağlanamadığından dolayı, okul idarecilerine, okul psikolojik danışmanlarına, bazen okul aile birliklerine de iş düşüyor. Görüşme yaptığımız paydaşlardan bu yönden de çeşitli değerlendirmeler aldık.

Okul yöneticileri ve öğretmenler fiş sisteminin takibinin kendilerinde olmasının ayrı bir iş yükü oluşturduğunu, çocuklarsa günlük fişini almak için okul yöneticisi veya okul psikolojik danışmanının yanına gitmenin yorucu ve zaman kaybettirici olduğunu anlattı. İdealinde özellikle okul psikolojik danışmanlarının beslenme desteği alan çocukları her gün görmeleri, okul terki riski bulunan bu çocukları takip etmeleri anlamına da geliyor. Ancak Karagümruk gibi kalabalık mevcutlu okullarda mevcutta birçok başka işle de uğraşan öğretmenlerin bu ideal hali yakalayabilmeleri mümkün olamıyor.

Beslenme Desteği ve Çocuk Sağlığı

Yoksulluk, çocukların yetersiz beslenmesine, öğün atlamasına yol açan, yaşına uygun olarak dengeli ve sağlıklı beslenebilmesinin önündeki engellerin en başat nedeni. Yoksulluğa bağlı yetersiz ve sağlıksız beslenme neticesinde çocukların derslerine odaklanması ve anlayabilmesi güçleşiyor, çocuklar bedensel ve zihinsel açılardan yaşlılarına göre daha geride kalıyor. Beslenme desteğinin, çocuklarda beslenme bozukluklarının ve obezitenin önlenmesinden, cinsiyet temelli ayrımcılığın ve çocuk işçiliğinin azalmasına kadar pek çok yönden olumlu çıktısı var.

Okullarda ücretsiz beslenme desteğinin tüm çocuklar için erişilebilir olmasıyla eşitsizliklerin azaltılması ve çocukların sağlıklı gelişimlerine destek olmak mümkün. Buna rağmen bütüncül ve her çocuğun yararlandığı bir sistem kuramadıkça, birçok açıdan eksikliği oluyor. Çocukların okullarda sadece kantinler aracılığıyla yiyeceğe ulaşmasını görüşme yaptığımız tüm paydaşlar kantinlerdeki yiyeceklerin içeriklerinin çocukların sağlıklı ve dengeli beslenmesi için yeterli olmadığı, hazır gıdaların daha hızlı ve kolay olduğu, her gün benzer içerikte yiyecekleri yemek durumunda olmaları gibi açılardan değerlendirdiler.

“Meyve mesela hiç, yani hep var, kuruyemiş hep var ama hiç veremiyoruz. Niye? Çünkü çocuk evde ne meyve yemeye alışmış, kuruyemişler de onları çekirdek, çekirdek de okulda yiyemezsin, her taraf kirleniyor. Diğer, fındık fıstık alalım diyorsun. Onlara da pahalı olduğu için çocukların haliyle güçleri yetmiyor.”

Kantin işletmecisi görüşü

Ayrıca SGD'nin beslenme desteği için anlaştığı paketlerin bazı çocuklar için yeterli olmadığı hem çocuklar hem de bakımverenleri tarafından aktarılan bir ihtiyaç oldu. Kantinlerde çocukların yaşı, cinsiyeti, kilosunu, beslenme hassasiyeti, alerjiler gibi birçok değişkeni odağa alacak şekilde sağlıklı ve dengeli yiyeceklere ulaşılmasının imkânı bulunmuyor.

Çocukların en önemli ihtiyaçlarından birisi ise, kantinden abur-cubur yiyecekler de dahil istediğini alabilme özgürlüğüne sahip olma isteğiydi. Akranları harçlığıyla kantinden dilediği alışverişini yaparken, bazı çocukların bu imkana sahip olamaması okul içindeki eşitsizlikleri pekiştirdiği anlaşılıyor.

“...o çocukların da ihtiyacın var, göz açıldığında oluyor çünkü kantine gidiyor, rengarenk dünya”

Öğretmen görüşü

Öte yandan, enflasyon, artan fiyatlar kantinlerde satılan yiyeceklerin miktarını ve kalitesini de etkiliyor. Yılın başında anlaşılan fiyatla sonunda alınan ürünlerin aynı olmaması, kantinin değişen fiyatlara göre içerik değiştirmek durumunda olması, fiş tutarlarının bir süre sonra tüm içerik için yeterli olmaması veya ara dönemde anlaşma güncellenmesi ihtiyacı gibi durumların da bu kısıtlı bütçe ve kaynak imkanları içinde dikkate alınması gerekiyor.

Beslenme Desteği ve Hane Bütçesi⁸

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'nun "Devlet İlköğretim Okullarında Ücretsiz Öğle Yemeği Sağlamak Mümkün Mü? Farklı Ülke Modelleri ve Türkiye'ye Yönelik Öneriler"⁹ raporunda okulda ücretsiz beslenme desteğinin, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisini azaltmaya, yoksul ailelerin çocukları için yapacağı harcamaların yüzde 10 azalmasına yardımcı olduğu tespit edilmiş.

Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi'nin (BİSAM) Açlık ve Yoksulluk Sınırı Ağustos 2024 Dönem Raporu'nda bir kişinin sağlıklı ve dengeli beslenmesi için tüketmesi gereken gıdaların aylık karşılığı 4-6 yaş arası için 3438 lira, 15-18 yaş arası için ise 5458 lira olarak belirlenmiş.¹⁰

Görüşme yaptığımız okul yöneticileri bölgenin yoksulluğunun farkında ve bu türden desteklerin tüm öğrenciler için olmasının elzem olduğunu vurguladılar. Kısıtlı bütçe nedeniyle beslenme desteği için çocuk listesi oluşturmak onları oldukça zorlayıcı bir süreç, çünkü birçok yönden yoksunluk içinde olan haneler arasından 'en fazla ihtiyacı olan'ı seçmek güç bir durum.

"Buradaki çocukların yüzde doksanı zaten ihtiyaç sahibi. Babası çalışıyor olabilir, olması yani, daha kötülerini de var ama hepsi yani dön dönüp dolaşıp bakınca. Çünkü eve gelen sadece tek bir haneden oluyor."

Öğretmen görüşü

"... gözümü kapatsam rastgele seçsem, onun da ihtiyacı var."

Öğretmen görüşü

"... teneffüs sayısı kaç tane işte gün boyunca 6 tane teneffüs sayısı varsa altısı da sanki ilk teneffüsmüş gibi aynı öyle devam ediyordu. Tıklım tıklım."

Kantin işletmecisi görüşü

⁸ Dört kişilik bir ailenin sağlıklı ve dengeli beslenmesi için aylık yapması gereken harcama tutarı Ağustos 2024 için 19 bin 504 lira; yoksulluk sınırı 67 bin 465 lira olarak hesaplanmıştır.

⁹ Candaş, Ayşen, Başak Akkan, Sevda Günseli and Mehmet Baki Deniz. Devlet İlköğretim Okullarında Ücretsiz Öğle Yemeği Sağlamak Mümkün mü? İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2011.

¹⁰ Birleşik Metal İş Sendikası. (2024, Eylül). Açlık ve yoksulluk sınırı Ağustos 2024 dönem raporu.

“... okurken, yani şey gibi beslenme desteği de olması bile yani çocuk okula gidince yemek yiyecek ben biliyorum. Aslında şöyle, hani maddi yönden bayağı iyi geldi çünkü yetemiyorduk dediğim gibi, 2 kişi olduğu için. Ondan biraz yani bayağı kolaylık sağlandı.”

Bakımveren görüşü

Bakımverenler ise beslenme desteğinin hane bütçesine yansımalarını en fazla hissedenler oluyor. Çocuğunun okul beslenmesi için ayırdığı bütçeyi bu defa kırtasiyeye harcayabildiğini ve bütçelerinin bu küçük ancak sürekli destekler sayesinde rahatladığını anlatıyorlar.

“2006’da burada 3 kişi, 4 kişi çalışıyorduk, yetiştiremiyorduk. Şimdi 2 kişi çok rahatlıkla yetiştirebiliyoruz. Yani teneffüslerdeki öğrenci sayısı daha azaldı çünkü hem öğrenci sayısı azaldı, bu yani öğrenci sayısının okuldan azaldığından dolayı değil, alım gücünün azaldığından dolayı azaldı. Yani şimdi eskiden para veriyorlardı, umursamıyorlardı yani evden uğraşmıyorlardı aileler, veriyordu. Şimdi pahalı olduğu için birçok şey evden koyuyorlar yani biraz evden biraz dışarıda kantinden öyle aldırıyorlar.”

Kantin işletmecisi görüşü

“rahatlatıyor ya çünkü bir içecek bir beslenme en azından. 60 70’i buluyor yani açık söyleyeyim size. bize de yansıyor. öbürküler de olduğu için zorlanıyoruz.”

Bakımveren görüşü

“...başka ihtiyaçlarını karşılaşıyorduk yani o parayla, mesela kırtasiye olsun, ondan sonra başka istedikleri bir şey olsun, onları karşılıyoruz.”

Bakımveren görüşü

“- Ya 600 tane öğrenci var. Ben daha hiç tanımadığım öğrenciler var. Hiç kantinde, bazen görüyorum sen bizim okulda mısın diyorum. Evet. Ben seni hiç görmedim. Abi hiç kantine gelmiyorum ki. Neden gelmiyorsun?

-Gelemiyor mu?

-Gelemiyor. Gelemiyor ya da işte ailesi evden. Muhtemelen parası olmadığı için gelemiyor çocuk. Hangi sınıftasın diyorum mesela, işte diyor ki 6 c veya işte 7 b. Öğretmeniyle sınıf öğretmeniyle görüşüyorum. Çocuğun ismini alıyorum, durumu nasıl diyorum mesela. Yapabilecek bir şey varsa yapıyorum.”

Kantin işletmecisi görüşü

Araştırma Sonuçları

Aşağıdaki tabloda sahada görüştüğümüz tüm aktörlerin ve Sulukule Gönüllüleri Derneği'nin '**Çocuklarla Bütüncül Bir Çalışma Modeli**' çalıştayındaki Sosyal Destekler masası katılımcılarının işaret ettiği sorunları ve üretilecek modelde kullanılacak potansiyelleri özetledik;

Sorunlar	Çocuklar	Öğretmenler	Bakım Verenler	Kantin İşletmecisi	Çalıştay Katılımcıları
Fiş almaktan veya kullanmaktan utanma, etiketlenme	■	■	■	■	■
Paket içeriğinin çocukların doyması için yeterli olmaması	■	■	■	■	■
İkili sistem sebebiyle teneffüslerin yeterli olmaması	■	■	■	■	■
Okulun çocukların bir arada yemek yemesini destekleyecek fiziksel imkanlarının kısıtlı oluşu	■	■	■	■	■
Çocukların kantinden canının istediğini alabilmesi ihtiyacı	■	■	■	■	■
Çocukların paketlerini arkadaşlarıyla paylaşması	■	■	■	■	■
Çocuğun yaşına göre gıda içeriği sağlanmaması	■	■	■	■	■
Okullarda sağlıklı gıdaya erişememe	■	■	■	■	■
Kantinde çeşit azlığı	■	■	■	■	■
Destek alan çocukların takibinin düzenli yapılmıyor oluşu	■	■	■	■	■

Fiş sistemi takibinin veya yemek dağıtımının öğretmenlere veya okul yönetimine iş yükü olması					
Değişen fiyatlara göre içeriğin değişmesi veya kalitenin azalması					
Kantinin fişle gelen çocukları başka bir teneffüse bırakması					
Çocukların arkadaşlarıyla birlikte yemek istemesi ve bunun için uygun teneffüsü kollaması					
Çocukların gizli hastalıklarına (örn şeker), alerjilerine dikkat edilmemesi					
Potansiyeller					
Desteğin hane bütçesine katkısı					
Beslenme desteğinin çocukların okula düzenli gelmesini desteklemesi					
Beslenme desteğinin çocukların davranışların düzelmesini desteklemesi					
Fiş sisteminin çocuğa sorumluluk vermesi (kaybetmemesi gerekli)					

Saha görüşmeleri özetle **beslenmenin bir 'hak' olarak görülmemesi** ve **'yardım amaçlı verilen' bir araca dönüşmesi, tüm çocukların beslenmeye erişememesi, sürekliliği olan bir modelin oluşamaması** gibi sorunların altını çiziyor. Bu da bütüncül bir çocuk politikasının eksikliğine işaret ediyor.

Ücretsiz Beslenme Eşit Eğitim Odağında Model Önerisi

Okullarda tüm çocuklar için ücretsiz beslenme desteği sağlanmasına yönelik bir model geliştirmek amacıyla, her okulun fiziki koşullarına göre uygulanabilir ve çocukların katılımını odağa alan yaklaşım benimsedik.

2024-2025 eğitim öğretim döneminde 185 günlük bir eğitim süresi göz önüne alınarak her kademeye göre hesaplanan miktarlara göre okul öncesi için 13 milyar 706 milyon TL, ilkokul için 50 milyar 84 milyon, ortaokul için 46 milyar 930 milyon ve lise için de 54 milyar 624 milyon TL gerekiyor.¹¹

Model analiz ve mekanizma olmak üzere iki temele oturuyor.

Analiz aşamasında her okul dönemi başında düzenli olmak üzere çocukların durumu araştırması yapılır. Bu araştırma genel sağlık taramasını, çocukların alerjilerini, hassasiyetlerini vb tespit etmeyi ve her okula özgü olarak çocukların ihtiyacı olan ortalama kaloriyi belirlemeyi hedefler. Beslenme için hazırlanacak yemeklerin ve paketlerin içeriği buradaki bulgulara dayanır.

Mekanizma ise, okullarda kantin veya yemekhane olup olmasına göre dört kategoride düşünüldü. Böylece uygulanacak bölgenin fiziki şartlarına göre esnetilebilir olması hedeflendi.

¹¹ Uyanık, Ş. (2024, November 8). Okullarda ücretsiz yemek verilmesi bütçeye ne kadara mal oluyor? Ekonomim.

1) Kantini Olan Okul

Çocukları paketlerini kart sistemi ile kendileri kantinden alırlar. Bu kart okuldaki tüm öğrencilerde bulunan ve ücretsiz çekimin veya kademeli indirimlerin tanımlandığı bir karttır. Hiçbir çocuk birbirinin ödeme şeklini görmez. Böylece araştırma bulgularında en çok saptanan 'etiketlenme' sorununun önüne geçilir. Paketler sınıfta belirlenen beslenme saatinde beraber yenir, aynı zamanda öğretmen tarafından dersle bütünleştirilmiş beslenme müfredatı uygulanır. Sınıfın temizliği çocuklar tarafından yapılır.

- **Yemek Dağıtımı:** Kantinde hazırlanan yemekler öğrencilere sunulur.
- **Gereken Tesisler:** Kantin, yemek hazırlama ve sunum için düzenlenmiş bir alan.
- **Potansiyel Zorluklar:** Kantin kapasitesinin yetersizliği ve personel ihtiyacı olabilir.
- **Olası Çözümler:** Kapasite artırımı için yerel yemek tedarikçileriyle iş birliği yapılabilir.
- **Müfredat:** Yemek saatinde sağlıklı beslenme, hijyen ve dengeli beslenme hakkında kısa dersler verilebilir.
- **Çocuklar İçin Görevler:**
  - Yemek dağıtımı için sınıf düzenleme sorumluluğu.
  - Sağlıklı beslenme hakkında bilgilendirici poster hazırlama.
  - Yemek israfını önleyici bilgilendirme yapma.

2) Kantini Olmayan Okul

Paketler gezici yemekhane sistemi veya gezici paket dağıtım sistemi ile okula, oradan da sınıflara getirilir. Kantini olan okulda kullanılan kart sistemi buraya da uyarlanabilir. Sınıfa gelen yemeklerin veya paketlerin dağıtımı çocuklar tarafından yapılır. Paketler sınıfta belirlenen beslenme saatinde beraber yenir, aynı zamanda öğretmen tarafından dersle bütünleştirilmiş beslenme müfredatı uygulanır. Sınıfın temizliği yine çocuklar tarafından yapılır.

- **Yemek Dağıtımı:** Dışarıdan tedarik edilen paketli yemekler öğrencilere dağıtılır.
- **Gereken Tesisler:** Sınıflar veya salonlar geçici yemek dağıtım alanı olarak kullanılabilir.
- **Potansiyel Zorluklar:** Yemek hazırlama altyapısının eksikliği.
- **Olası Çözümler:** Mobil mutfaklar veya yakın restoranlarla iş birliği.
- **Müfredat:** Dağıtım sırasında sağlıklı beslenme ve sürdürülebilir gıda konularında kısa bilgiler verilebilir.
- **Çocuklar İçin Görevler:**
  - Yemek dağıtımı için sınıf düzenleme sorumluluğu.
  - Sağlıklı beslenme hakkında bilgilendirici poster hazırlama.
  - Yemek israfını önleyici bilgilendirme yapma.

3) Yemekhanesi Olan Okul

Yemekler tüm okulla birlikte yenir. Çocuklar da dağıtıma ve temizliğe katılırlar. Dersle bütünleştirilmiş beslenme müfredatı yemekhanede uygulanır veya yemek saatinden önceki derste her sınıf kendi düzeninde uygular.

- **Yemek Dağıtımı:** Yemekhanede yemek hazırlanıp sunulur.
- **Gereken Tesisler:** Yemekhane alanı ve yemek hazırlama ekipmanları.
- **Potansiyel Zorluklar:** Yemekhanenin kapasitesi yetersiz olabilir.
- **Olası Çözümler:** Daha fazla personel ve yerel tedarikçilerle iş birliği.
- **Müfredat:** Yemekhanede sağlıklı beslenme ve gıda hijyenini teşvik edici materyaller bulundurulabilir.
- **Çocuklar İçin Görevler:**
  - Yemekhane masalarının düzenli şekilde kurulması.
  - Yemek sonrası temizlik ve israfı azaltmak için farkındalık kampanyaları düzenleme.

4) Yemekhanesi Olmayan Okul

Kantini olan veya kantini olmayan okuldaki çözümler uygulanır.

Dersle bütünleştirilmiş beslenme müfredatı 40 dakika olarak düzenlenen yemek arasında uygulanır. Müfredatı öğretmenler uygular. Müfredatın içeriği dengeli beslenme, hijyen, yemek israfının önlenmenin önemi, sebze, meyve ve baharatların tarihçesi, sürdürülebilir tarım gibi konular çerçevesinde alanında uzman kişilerce hazırlanır. Yaş grubuna, bölgesel koşullara ve diğer çeşitliliklere gözetilerek esnek ve oyun temelli içerikler üretilir.

Yemekler ve paket içerikleri mutlaka kültürel hassasiyetlere, yerel tatlarla öncelik verilerek hazırlanır.

Model seçeneklerinde de görüldüğü gibi, yemekhanesi olan okullarda çocukların beslenmeye erişimi ve bunun hak olarak görülebilmesi en kestirme yoldur. Bu nedenle yeniden inşaa edilecek okullar için ilgili yönetmeliklerde yemekhane çözümünün olmazsa olması olarak eklenmelidir.

Bu model ile çocuklar sadece beslenme süreçlerine katılım sağlamakla kalmaz, aynı zamanda sağlıklı gıda tüketimi, hijyen ve sürdürülebilir beslenme gibi önemli konularda bilgi sahibi olurlar.

Tüm süreç planlama, pilot uygulamanın yapılıp izlenmesi, modelin revizyonu, yaygın uygulama ve denetleme sistemine dayanıyor. Modelin uygulayıcısı Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı; destekleyen kurum ve firmalar okullar, yerel yönetimler, lojistik firmaları, meslek odaları; denetleyen ve izleyen kurumlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, sivil toplum kurumları, meslek odaları; kaynak sağlayıcılar merkezi hükümet, özel sektör ve uluslararası fonlardır. Görüldüğü üzere okullarda ücretsiz beslenme desteğinin sağlanabilmesi birçok kurumun iş birliğine ve bütüncül bir yaklaşıma dayanıyor.

Ücretsiz Beslenme Eşit Eğitim Odağında Bütüncül Çocuk Politikası İçin Öneriler

Çocuk yoksulluğu çocukların insan haklarının ihlalidir. Öncelikle bu sorunun varlığı kabul edilmeli, çocuk yoksulluğunu bertaraf etmek ve çocukların haklarıyla güven içinde yaşamını sürdürmesi için üretilecek tüm kamusal politikalar çocuğun üstün yararına ve haysiyetine dikkat edecek şekilde geliştirilmelidir.

Dünya genelinde geçtiğimiz 20 yıl boyunca okul beslenme programlarından faydalananlarla faydalanmayanların karşılaştırıldığı araştırmalar, beslenme desteğinin çocukların beslenme ve enerji dengesi, okula kayıt ve katılımı açılarından olumlu etkilerinin tutarlı bir şekilde sürdüğünü gösteriyor.¹² Yani **çocuğun iyi olma hali ve beslenme arasındaki doğrudan bir ilişki olduğu anlaşılıyor.**

Mütevazı bir şekilde başlayan ve YSÖP öğrencilerini destekleme amacıyla kurduğumuz sistem, Karagümrük geneline ve civardaki okullara yayıldı. Bakımverenler, okul aile birliği, öğretmenler, psikolojik danışmanlar, okul yöneticileri ve çalışanlar gibi çocuğun çevresindeki yetişkinlerin arasında bir iş birliği doğurdu. Bu açıdan **beslenme desteği çocuğun okulda bulunmasını destekleyen ve yaygınlaştığı ölçüde sosyal koruma işlevi gören bir mekanizmadır.**

Kuşkusuz, **ücretsiz beslenme desteğinin okullardaki bütün çocuklara sağlanması gerekir.** SGD'nin beslenme desteği kısıtlı mali imkânlar nedeniyle, belirli bir liste dahilindeki çocuklara sağlanabiliyor. Çocuklar okul aile birliği üyeleri, psikolojik danışmanlar, öğretmenler ve okul yöneticileriyle birlikte belirleniyor. Bu durum çocukların okul içinde daha görünür olmasını desteklese de okullarda ücretsiz, sağlıklı ve dengeli bir öğün tüm çocuklar için sağlanmadığı sürece, kurulan tüm modellerin eşitsizlik, çocukların etiketlenmesi, utanmaları, çocuk listesini takip eden okul yönetimi ve öğretmenlere ayrıca iş yükü yaratması kaçınılmaz oluyor. Görüşme yaptığımız okul yöneticileri de bu desteğin okuldaki tüm çocuklara verilmesi gerektiğinde hemfikirler. Dolayısıyla önerilen model, uygulanmak istenen bölgenin tüm koşulları, özellikleri ve özneliği gözetilerek, yaygınlaşmalı ve kamu politikası olarak uygulanmalıdır.

¹² Jomaa, L., McDonnell, E. & Probart, C. (2011) School feeding programs in developing countries: impacts on children's health and educational outcomes. Nutrition Reviews, Volume 69, Issue 2, 83–98, <https://doi.org/10.1111/j.1753-4887.2010.00369.x>

Politika yapıcıların ve karar mekanizmalarında olan yetişkinlerin, çocukların sağlıklı ve dengeli beslenmesini sağlayacak, okula devamını destekleyecek olan bu sistemin uygun maliyetli ve etkili bir strateji olduğunu anlayabilmesi için pek çok araştırma bulunuyor.¹³ Bugünden başlatılacak olan beslenme desteği, uzun döneme yayılacak ve bedeli çok daha başka sorunlara yol açacak olan okul terklerini önlemenin ve bütüncül bir çocuk politikası kurmanın etkin ve düşük maliyetli bir çözümü olacaktır.

Öncelikli olarak okullarda tüm çocuklar için ücretsiz beslenme programı, ardından çocuk yoksulluğu ile çok ilişkili olan okul terkini önlemeyi ve çocukların ruhsal ve fiziksel esenliğini odağa alan **kapsamlı bir çocuk politikası** hazırlanmalıdır.

---

¹³ Kukla-Acevedo, S. A., Ernst, M. G., Sommer, E. C., Adams, L. E., & Barkin, S. L. (2022, July 29). Diet Quality and School Attendance: Cost Analysis Informing Absence-Reduction Strategies in Schools With Underserved Students. Journal of School Health, 93(1), 44–52. <https://doi.org/10.1111/josh.13220>

Yararlanılan Kaynaklar

Birleşik Metal İş Sendikası. (2024, Eylül). Açlık ve yoksulluk sınırı Ağustos 2024 dönem raporu. <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklama/2231-acilik-ve-yoksulluk-siniri-agustos-2024-donem-raporu>

Candaş, Ayşen, Başak Akkan, Sevda Günseli and Mehmet Baki Deniz. Devlet İlköğretim Okullarında Ücretsiz Öğle Yemeği Sağlamak Mümkün mü? İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2011.

İnsan Hakları Derneği. (t.y.). Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi. İnsan Hakları Derneği. <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararasi-sleesi/>

Jomaa, L., McDonnell, E., & Probart, C. (2011). School feeding programs in developing countries: Impacts on children's health and educational outcomes. Nutrition Reviews, 69(2), 83–98. <https://doi.org/10.1111/j.1753-4887.2010.00369.x>

Kukla-Acevedo, S. A., Ernst, M. G., Sommer, E. C., Adams, L. E., ve Barkin, S. L. (2011). School feeding programs in developing countries: impacts on children's health and educational outcomes. Nutrition Reviews, 69(2), 83-98. <https://doi.org/10.1111/j.1753-4887.2010.00369.x>

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı. (t.y.). Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği. <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/719.pdf>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, Nisan 19). İstatistiklerle çocuk, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023, Mart 22). Türkiye çocuk araştırması, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020, Mart 31). Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>

UNICEF. (2021). The state of the world's children 2021. <https://www.unicef.org/media/114636/file/SOWC-2021-full-report-English.pdf>

World Food Programme. (2022). State of school feeding worldwide. https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000147725/download/?_ga=2.48572131.452214641.1730886680-959839712.1730886680

Sulukule Gönüllüleri Derneği

Hırka-i Şerif Mahallesi, Eski Ali Paşa Caddesi, No:6,

İstanbul/Fatih

0546 902 73 71

www.sulukulegonulluleri.org

iletisim@sulukulegonulluleri.org

[@sulukulegonulluleri](https://www.instagram.com/sulukulegonulluleri)

[@sulukulegonulluleri](https://www.facebook.com/sulukulegonulluleri)

[@SulukuleGD](https://www.twitter.com/SulukuleGD)